

Pospíšil, Ivo

Staronové pohledy na ruskou literární klasiku: mezi ozvláštňením a sarkasmem

Slavica litteraria. 2015, vol. 18, iss. 2, pp. 226-230

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/134901>

Access Date: 15. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

predstavuje Švantnera v kontexte slovenského naturizmu, jasne vysvetľuje charakteristiky, ktoré naturizmu pridelil Čepan ako konštanty (archaicko-mýtický iracionalizmus, novoromantický polypsychizmus a rozprávkový antropomorfizmus). Stanovenie charakteristik však uspokojivo nevysvetľuje zásadnú črtu Švantnerovej poetiky, ktorou je „nerozhodnuteľnosť riešení, otvorenosť príbehov a nastoľovaných problémov. Táto črta sa zásadným spôsobom podieľa na tom, že autorove prózy sú ‚tajomné‘“ (s. 129). Autorka upozorňuje, že napriek opakovaným snahám nebol uvedený problém dostatočne objasnený. Následne interdisciplinárnym kognitívnovedným prístupom analyzuje na konkrétnych dielach prvky Švantnerovej náročne identifikovateľnej poetiky. Dospieva k všeobecnejšie platnému záveru, že „ak sa od významových a štruktúrnych interpretácii a analýz subjektov neprepracujeme ďalej k interdisciplinárnemu objasňovaniu toho čo a prečo Švantnerove diela v priebehu ich recepcie vyvolávajú, ako človeka zasahujú a tiež, čo pre neho znamenajú, upierame si odborne a tiež čitateľsky komplexnejšie pochopenie autorovej literatúry. Podprahové vplyvy a nevedomé procesy sú v recepcii Švantnerových prác výnimočne špecifické a dôležité“ (s. 140).

Kolektívna monografia neprichádza s jednomyseľným konceptom a jediným kognitívnovedným prístupom k literárnym textom. Stanoviská spoluautorov sú miestami aj polemické, čo je však vzhľadom na dynamickosť výskumu v tejto oblasti pochopiteľné. Ako píše na obálke Egon Gál, máme pred sebou výborný vstup do diskusie, ktorá keby pokračovala, mohla by byť originálnym prínosom v uvažovaní o realite, fikčných svetoch a umeleckom písaní. Dodávam, že ide nepochybne o vstup, s ktorým sa síce možno sporiť, ale dá sa oň už aj v mnohom oprieť.

Mária Majerčáková

STARONOVÉ POHLEDY NA RUSKOU LITERÁRNÍ KLASIKU: MEZI OZVLÁŠTNĚNÍM A SARKASMEM

Класика и канон руската литература. Университетският поглед. Сборник текстове. София: Катедра по руска литература, Факултет по славянски филологии, Софийски университет Св. Климент Охридски, „Факел“, 2014. 335 s. ISBN 978-954-411-198-4.

Revize a revizionismus jsou hlavním znakem současného hledání v humanitních vědách, filologické nevyjímaje. Také rusistika, zejména její literárněvědná součást, tyto trendy zachytily. Jejich hybatelem je globální změna společensko-politické situace v zemích bývalého východního, resp. sovětského bloku a přehodnocování starých pohledů. V tomto mezinárodním bulharském

sborníku je to navíc spojeno s univerzitním hlediskem, tj. s výukou ruské literatury a hledání nových způsobů její interpretace.

Mám vždy obavy před radikálními změnami, které mají vyhovět náhlému společenskému tlaku, zařadit autora znovu do hlavního proudu a umožnit mu další existenci, event. kariéru. To je nebezpečné a bohužel se to stalo v minulosti našich disciplín pravidlem. Chození na červenou nebo plavba proti proudu nepředstavují právě hobby literárních vědců spíše je to konformnost až stádnost. To se v tomto sborníku stalo naštěstí jen částečně, neboť je dosti tradicionalistický a hlavním důvodem je to, že od zásadních změn uběhlo už mnoho času a leccos se dnes vidí zcela jinak. **Blaž Podlesnik** z Lublaně, jenž se v první stati zabývá starou literaturou, přesněji řečeno východoslovanskou kulturou v podmínkách univerzitní výuky, ukazuje, jak se univerzity postupně pod tlakem okolností stávají běžnými školami nižšího typu, jak studenti jsou ochotni přijímat jen texty, které mají něco společného se současností, tj. něco z klasiky (třeba Dostojevského), modernu (stříbrný věk) a současnou literaturu. Jak tedy zacházet se středověkou literaturou? Jednou z cest, nijak obecnou, je podle autora včlenění starých textů do nových souvislostí. V případě jeho slovinského prostředí je to využívání překladů, tj. studenti se pokoušejí přeložit originál a pochopit ho i s komentáři. Překládání textů online za pomoci speciálních internetových sitů je jistě užitečné, ale hlavní otázka zůstává: je tato výuka podřízena jen tomu, co snesou studenti, nebo je opravdovým cílem je něco nového naučit? Jazykové poměry jsou v každém národním společenství jiné: v českém je problémem znalost výchozího jazyka, neboť to, co je namáhavé, se nikomu nelíbí; Old Church Slavonic non legitur; pro Jihoslovany je ovšem jazykem mnohem bližším, stejně jako pro Rusy. Vidíme tento příspěvek jako podstatný, ale jeho závěry spíše jen jako alternativu skutečné výuce předmětu.

Další studie přinášejí dílčí poznatky a ukazuje se, že vzhledem k podmínkám, v nichž univerzitní učitel působí, není možné dojít k nějakému jednotnému pohledu a identickým metodám. **Andrej Karavaškin** z Moskvy z Ruské humanitní univerzity analyzuje *Vremennik* Ivana Timofejeva v souvislosti s dobou vzniku (smuta), což bylo spojeno se změnou koncepce člověka a s krizí středověkého pojetí „absolutního člověka“. V podstatě středověký autor se snaží vystihnout ducha doby, zejména lidské prohřešky a zločiny, přičemž rozlišuje mezi zlořády obyčejných lidí a panovníků, uzurpátorů. Ve smyslu svého rétorického přístupu blízkého publicistice Andreje Kurbského nebo protopopu Avvakumovi se spíše vyznává a vysvětluje, než vypráví příběh. Pojednání **Iliany Čekové** (Sofia) o borisoglebské hagiografii sice ukazuje na centrální postavení textu, ale bere ho jako zcela originální, aniž by se dotkla známých česko-moravských filiací (viz legendu o sv. Václavu a sv. Ludmile, v lat. verzi Vita et passio...). Velmi dobrý je příspěvek **Ljudmila Dimitrova** o Puškinovi, Shakespearovi a „zkrocení syžetu“. Je to sice hodně spekulativní, ale současně

textově i mimotextově přesvědčivé: jednak Dimitrov ukazuje na odvozenost díla a většiny tehdejších děl z četby, tedy na to, že to tu „šustí papírem“, jednak na fakt, že Puškin nepochybně znal *Zkrocení zlé ženy* (*The Taming of the Shrew*), i když toto dílo ve svých spisech nikde neuvádí. Bylo ale v jeho francouzském vydání Shakespeara, jež Puškin mohl číst. Tedy využití syžetu a některých slov jako by přeložených z francouzského překladu *Zkrocení zlé ženy* do ruštiny svědčí o Puškinově snaze „zkrotit syžet“ a ukázat explicit provokativně jinak, tedy jako výsledek chování tvrdohlavé, vzpurné ženy, která se nepodvoluje mužově vůli. Mimo jiné to dokládá dobou ukončení E. O. v Boldině, kdy se chystá na svatbu s Natálií Gončarovovou. K tomu dodáváme: vše vyplývá z Puškinova chápání fyzické lásky jako souboje, který posiluje sexappeal: žena má jako by vzdorovat při formálním zachování vůdčí úlohy muže; básník, v jehož tzv. „donjuanském seznamu“ bylo jistě více než sto žen, které měl, dobře znal strategii fyzické lásky a pracoval s ní. Z toho vyplývá ještě obecnější poučení i pro překládání Puškina obecně a E. O. zvláště: neměl by tuto lyricko-epickou báseň nebo román ve verších překládat ten, kdo o tom nemá ponětí, hned se to pozná. Myslím, že tomu nejlépe ve vší klasické zdrženlivosti rozuměl Josef Hora, je muž se nevyrovná ani Olga Mašková ani nejnovější Milan Dvořák.

Denka Krystevová pojednala o tzv. druhém boldinském podzimu Puškinově tak, že jde především o skrytou kritiku vládnutí v Ruském impériu v jeho petěrburgském období; je to vlastně kritika ruských dějin a nelegitimity vládců v Rusku od Petra I. po Mikuláše I. Tyto úvahy o dějinách, které, jak autorka uvádí, byly zesíleny prací na *Dějinách Pugačovovy vzpoury* a byly motivovány především Puškinovými obavami ze zániku impéria, pokud nebude dobře vedeno, s katastrofálními následky pro zemi (sto let před revolučními událostmi 20. století včetně tří revolucí), předpověděly nebezpečí kataklyzmatu.

Vůbec takřka většina studií ve sborníku se zabývá mezitextovou návazností, genezí literatury z literatury, palimpsestičností písemnictví, jako by tím dokládalo známý výrok Jevgenije Zamjatina o budoucnosti ruské literatury jako její minulosti motivovaný ovšem ideologicky; zde jde zjevně o motivaci vnitřně literární. Taková je například práce **Christa Manolakeva** *Stavrogin i Pečorin* v návaznosti na starší výzkumy z konce 50. let 20. století (vazba Lermontov a jeho démonství a Dostojevskij jsou známé): zde jde o kapitolu U Tichona, která představuje aluzi Pečorinova „diskursu odmlčení“. **Olga Čerkezovová** (Jekatěrínburg) ukazuje ne heterogenost narace Ivana Turgeněva, která je stylově rozčleněna, rozvrstvena, je nejednoznačná (to se rodí v jeho díle na hraně 40.–50. let 19. století (jiný „rytmus“ románové výpovědi postavy, vertikální průřez, jenž svědčí o nevykořeněném lyrismu autora, původně básníka a dramatika). Topologicky je orientován příspěvek **Rumjany Paraškevové** o dramatické trilogii A. K. Tolstého. Pochybnosti mám o multikulturním vyznění novely *Hadži Murat* Lva Tolstého z pera **Ivana Landževa**. Zajímavé je, že

se o posmrtně vydané novelce proslulého hraběte zmiňuje ve svých původně francouzsky psaných glosách také velký nemilovník Ruska Milan Kundera, podobně nepřesně a hrubě aktualizovaně, neboť novela je mnohem hlubší a daleko přesahuje problém malých a velkých národů. Prvky filmové poetiky jako anticipační nachází **Konstantina Puneva** v posledním románu Lva Tolstého *Vzkříšení* – scény, kádry, ale spíše si myslím, že jde o prvky reportáže, které hrabě prezentoval už v *Sevastopolských povídkách*; jistě, reportážní postupy mají filmový ráz, ale je to poněkud posunuté. Dosti známým tématem Tolstoj – Čechov se ve vztahu k *Anně Kareninové* zabývá **Iliana Ivanovová**: podle ní Čechov s Tolstým stále polemizoval, ale byl jím současně permanentně nadšen, citoval přímo z jeho románu apod. – tedy vztah rozporný, spíše emotivní, ale projevující se v poetice tématu lásky. Prvky umné diagnózy nachází v portrétech postav u Čechova v jeho literárním díle zasaženém tak jeho lékařskou profesí **Ivajo Pev. Elmira Afanasjevová** (Kemerovo) ukazuje na lyrické ohlasy ruské hymny *Bože, carja chrani!* (V. A. Žukovskij). Básníkův text autorka charakterizuje jako kulturocentrický, jenž vyvolává afirmativní i naopak negativní ohlasy a parodie, zejména v tzv. volné ruské poezii revolučních let počátku 20. století.

Snad i jádrem sborníku je soubor statí o kánonu ruské literatury a o ruské literární klasice v učebnicích a ve výuce. **Ljudmila Lucevičová** (Varšava) zkoumá oficiální a autorský kánon na příkladu anglických dějin ruské literatury Vladimira Nabokova. Americký univerzitní kánon zahrnoval tzv. velké autory, jako jsou Gogol, Dostojevskij, Turgeněv, Čechov, Lev Tolstoj, Gorkij (Dostojevského ani Gorkého však Nabokov za velké nepovažoval), do jeho autorského kánonu patřili mj. Avvakum, Děržavin, Fonvizin, Karamzin, Krylov, Žukovskij, Batjuškov, Gnědič, Gribojedov, Tjutčev, Leskov, Blok, Bělyj, Majakovskij, Mandelštam, kteří zase do amerického univerzitního kánonu ruské literatury nepatřili. V konfrontaci s představitelem sovětské sociologické školy Valerianem Pereverzevem je Nabokovův výběr zřetelně jiný, ale hlavně hodnota je u Pereverzeva připisována něčemu jinému, tedy schopnosti autora zachytit sociologicky relevantní znaky člověka a kolektivu. **Dagne Beržajte** (Vilnius) ve velmi dobrém příspěvku ukazuje na upadající roli literatury ve společnosti. Na ruské literatuře demonsturuje její „literárnost“, její odvozenost z literatury, neboť vše se tam kdysi řídilo četbou, jež ovlivňovala i činy lidí a jejich chování (Lenskij hyne kvůli tomu, že přijal romantický kánon cti, Taťána se řídí knihami a Oněgina poznává přes jeho knihovnu). Boloňský systém vede k snižování kvantitativních i kvalitativních nároků na četbu; neustále se zužuje počet přečtených knih, tedy toho, co se pokládalo za kánon. Na příkladu modelu eposu ve *Vojně a míru* ukazuje, že pád literatury je přirozený a že se literatura „nahore“ jako něco důležité udržet nemohla. Budoucnost ukáže. **Nina Barkovskaja** (Jekatěrinburg) podrobně analyzuje, kterak se měnil kánon ve školských

učebnicích a čítankách – to se však týká jen ruské školy, jak se měnila politika a ideologie: mizení tématu Lenina, důraz na „stříbrný věk“, tedy na modernu, na dříve zakazovanou literaturu a emigraci a postupný návrat ke kvalitativní rovnováze a zájem státu o návrat povinné četby; vyjadřuje však i obavu z nového ideologického ovlivňování. Stat' **Borise Drenkova** je kritickou analýzou tzv. západního pohledu na ruskou literaturu; typické je, že střední Evropu, tedy bývalé sovětské satelity, nepokládá za hodna zmínky, tedy nepokládá je ani za Západ, ani za Východ. Ukazuje na nevyrovnanost recepce ruské literatury a její nesamozřejmost i na příkladu odborných časopisů a jejich preferencí. **Galina Petkovová** přináší rozbor učebnice Petra Bicilliho, která dlouho sloužila ruské emigraci, a analyzuje recenze, jež se mezi ruskou emigrací objevily a které v knize našly nové metodologické a metodické postupy. Ke kanonizaci kánonu prof. Nabokova se vrací maďarský rusista **Györgé Zoltán Józsa**. Jiné zajímavější témata: např. **Alexandr Kočetkov** (Nižnij Novgorod) píše o autorském překladu Nabokovova románu *Král, dáma, kluk*, nebo **Kosta Sandev** zase o městě v podání Le Corbusiera a Pasternaka. Iosifu Brodskému se věnuje **Rumjana Evtimova** a **Dimo Dimov** (Brodskij jako americký univerzitní pedagog). Svazek uzavírá zkoumání folklórně mytologických komponentů v dílech ruských postmodernistů Tatjany Tolsté a Viktora Pelevina z pera **Natalji Černjajevové** (Varna).

Celý svazek revizí pohledů na ruskou literaturu je uvážlivý a přináší kritické hodnocení dosavadních postupů a současného stavu ruské literatury na univerzitách. Není to pohled z nejpříjemnějších, ale ani z nejsmutnějších, vše je v pohybu, jsou zde i nadějně návraty k reálným hodnotám.

Ivo Pospíšil

PÍSANIE LITERATÚRY AKO DOBRODRUŽSTVO TVORBY

Tibor Žilka: *Dobrodružstvo teórie tvorby*. Nitra: UKF, Fakulta stredoeurópskych štúdií 2015. 254 s. ISBN 978-80-558-0743-0.

Tibor Žilka sa ako výskumník, pedagóg, zostavovateľ a spoluautor viacerých vedeckých monografií, odborných publikácií a učebníc venoval nasledovným problémovým okruhom: okrem teoretických rozborov a kritických hodnotení diel slovenskej a svetovej, klasickej i najnovšej literatúry sa osobitne venoval otázkam vizuálnej poézie, literárneho múzea či prekladu. Zvláštnu pozornosť venoval problematike literárnej paródie, alúzie, ironie, grotesknosti a hororu. K tomu neskôr pribudol i záujem o medziznakové súvislosti literatúry a iných druhov umenia, o problematiku vzťahu literatúry a náboženstva, etnických kultúr na Slovensku či o tradičnú ideu slovanskej vzájomnosti. Takmer dve de-